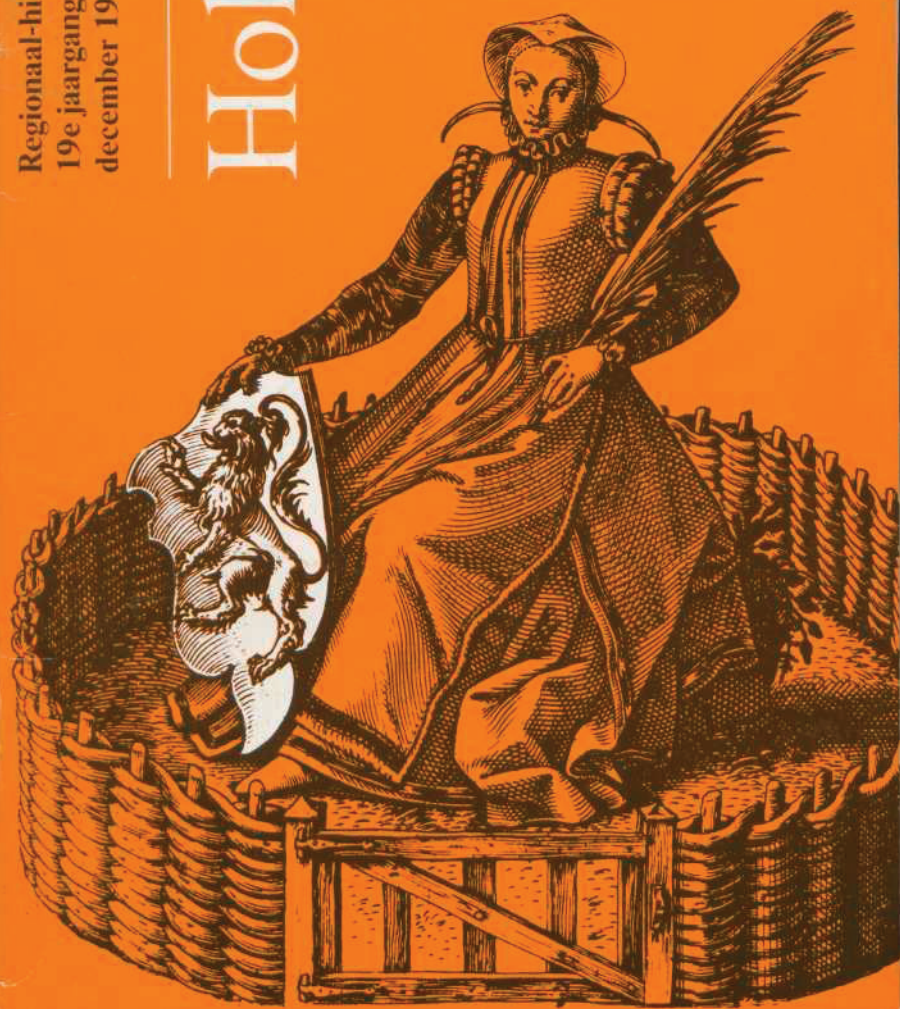

Regionaal-historisch tijdschrift
19e jaargang / nummer 6
december 1987

Holland

De noordzijde van het opgravingssterrein werd begrensd door een West-Oost georiënteerde sloot. Een grens die ook in later eeuwen bepalend bleek voor de indeling van het terrein. De grond ter weerszijden van de sloot was vanaf het begin van de 13e eeuw intensief in gebruik, te oordelen naar de grote hoeveelheid afval uit deze periode (o.a. andenne, laat pingsdorp, vroeg steengoed). Aan het einde van de 13e eeuw is de sloot dichtgroeid. De grens bleef als een steegje dat aan twee kanten werd afgeschermd door een constructie van palen en vlechtwerk gehandhaafd. Ten zuiden van het steegje bevond zich een erf met een houten huis waarvan de voorgevel vermoedelijk aan de Koornmarkt lag. Op het erf rond het huis waren meerdere afval- en mestkuilen gegraven. Bij de bouw van het huis is kennelijk gebruik gemaakt van een zelfdragende stijve constructie die nauwelijks in de grond verankerd was. De bouw heeft geen sporen van betekenis achtergelaten. Dankzij de mogelijkheid die hier werd geboden om meerdere vlakken boven elkaar minitius te onderzoeken werd geconstateerd dat het hier wel degelijk een huisplaats betrof. De ruimtelijke spreiding van de mestkuilen rond de plek was opvallend. Pas nadat verschillende sporen afkomstig van meerdere vlakken werden gecombineerd kon een indruk van de plattegrond worden verkregen. De bewoningsperiode van huis en erf lag in de tweede helft van de 13e eeuw.

Uitvoering: Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft o.l.v. G.Ph.M. Buzing.
Stichting Ter Bevordering Archeologie in Delft, ROB, Amersfoort. J.G.M. Kistemaker

Dordrecht: Grote Kerk (afb. 13 en 14). In augustus werd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg contact opgenomen met de ROB in verband met de vondst van tufstenen muurwerk onder het koor van de Grote Kerk te Dordrecht. Tijdens de algehele restauratie van de Grote Kerk werden, ten behoeve van de restauratie van de grafkelders en de kerkvloer, de zerken een voor een gelicht. Bij het ontgraven en schoonmaken van de keldermuren kwam aan het licht dat zij gedeeltelijk op oudere funderingen waren gezet. Door het zettingsverschil waren de keldermuren steeds op de plaats van het oude muurwerk gescheurd. In samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, het aannemersbedrijf en het architectenbureau werd getracht om een werkwijze te ontwikkelen waarbij binnen het strakke restauratieschema zoveel mogelijk resten konden worden gedocumenteerd. Steeds als een kelder was geopend en uitgegraven zouden de resten eronder voor korte tijd worden onderzocht. Onmiddellijk daarna werd de kelder weer gesloten. Op deze wijze zijn een twintigtal kelders een voor een onderzocht. Ondanks beperkende voorwaarden en moeilijke omstandigheden – de bouwresten lagen ca. 2,5 m onder het huidige vloerniveau en ver onder water – zijn zeer verrassende resultaten geboekt.

Midden onder het centrale koorgeedeelte van de huidige Gotische kerk – net ten oosten van de kruising bevonden zich onder de diepe grafkelders uit de 17e en 18e eeuw resten van een tufstenen kerkgebouw. Dit was een totale verrassing omdat aanwijzingen voor een dergelijke vroege monumentale kerk tot nog toe ontbraken. Slechts de zuidelijke helft van een ronde absis is teruggevonden. De noordelijke helft is vermoedelijk gesloopt ten behoeve van de pijlerfunderingen van het Gotische koor. Het opgaand muurwerk dat op sommige plaatsen nog meer dan een meter hoog was bestond uit een kern van onregelmatig gevormde tufsteenbrokken in een speciebed, gevat tussen buitenmantels van regelmatig gehakte blokken tufsteen (gemiddeld 38 × 14 × 10 cm). Aan de buitenzijde van de absis waren in verband gemetselde steunberen aangebracht. Zij waren te zwaar om alleen als lisenen voor de geleiding van de buitenwand van de absis te worden aangemerkt. De oorspronkelijke vloer van de absis kon onder water niet worden bestudeerd. Vermoedelijk was het een lemen vloer omdat, waar aan de binnenzijde werd gesondeerd, een harde laag werd aangetroffen. Sonderingen aan de buitenzijde gaven een ander beeld. Uitzonderlijk waren de ronde nissen aan de binnenzijde van het muurwerk. De bodem van een van de nissen, ongeveer 80 cm boven de oor-

spronkelijke vloer was afgewerkt met grote blokken tufsteen. Aan de binnenzijde van de muur, 30 cm onder de bodem van de nis, bevond zich een langwerpig tufsteen blok dat als bank dienst gedaan kan hebben. De binnenzijde van de muren en de nissen waren van stucwerk voorzien.

De niet gebogen meest westelijke muurfragmenten, waren aan de binnenzijde voorzien van gepleisterde rechthoekige nissen. De interpretatie van de sparingen aan de buitenzijde is nog onzeker. Het is mogelijk dat op de overgang van de halve cirkel en het recht verloopende muurwerk een dwarsmuur heeft aangesloten omdat op die plaats een tufsteenblok was afgehakt. De voortzetting van het muurwerk in westelijke richting kon niet worden onderzocht in verband met de nabijheid van de zuid-oostelijke vieringpijler en het zware koorhek. In de noordelijke transeptarm en een deel van de noordelijke zijbeuk is nog gesondeerd echter zonder resultaat. Wel is geconstateerd dat de onderzijde van de noordelijke sluitmuur van het huidige transept is opgetrokken uit tufsteen.

Mocht dit primair verwerkt tufsteen zijn dan komt men in de verleiding het geheel te vergelijken met de Middeleeuwse parochiekerk te Vlaardingen (Hoek, 1967). De uitkomsten van het bouwhistorisch onderzoek dat vanwege de Rijksdienst voor de Monumentenzorg door mev. Elisabeth Stades-Vischer is uitgevoerd, gedurende de gehele restauratie, zullen vermoedelijk meer licht op deze materie werpen. Mogelijk wordt dan ook duidelijk waarom men in een latere verbouwingsfase aan de binnenzijde van de absismuur, tegenover de steunberen, klampen van baksteen moppen heeft aangebracht (steenformaten van $32 \times 16 \times 9$ tot $27 \times 14 \times 7,5$ cm).

De huidige kerkvloer ligt op een hoogte van ca. 2,5 m + NAP. De vloer, die behoort bij de fase van de tufstenen kerk, is door sonderingen en door metingen langs het opgaande muurwerk getraceerd op een hoogte van omstreeks NAP. Dit betekent een maaiveldstijging van ca. 2,5 m. Wanneer men dit vergelijkt met de resultaten van de opgravingen in de binnenstad, bijvoorbeeld het gelijktijdige onderzoek op het Waagterrein in Dordrecht, dan kunnen de volgende opmerkelijke zaken worden geconstateerd. In de nederzetting zijn ophogingspakketten variërend van zes tot zeven meter dikte geen uitzondering. De kerkvloer stijgt dus aanzienlijk minder dan het maaiveld in de nederzetting. Wanneer men er van uitgaat dat de bouw van de tufstenen kerk is begonnen vóór 1200 en men vergelijkt de hoogte van de vloer met de daarmee contemporaine bewoningslagen in de nederzetting (voor 1200 ca. 3-3,5 m - NAP), dan is er een opmerkelijk hoogteverschil tussen kerk en nederzetting. Of dit te maken heeft met een natuurlijk verschil in de bodemstructuur of een door mensenhanden opgeworpen kerkheuvel is op dit moment nog niet duidelijk.

Intrigerend is ook de vraag naar het waarom van deze voor de kleinschalige 12e eeuwse nederzetting monumentale opzet. Zelfs bij een datering van de tufstenen bouw fase in de tweede helft van de 12e eeuw wijzen de resultaten van de opgravingen die sinds 1986 in Dordrecht door de ROB worden uitgevoerd niet direct in de richting van een dergelijk groot bouwwerk. Een welkom en verrassend nieuw gegeven!

ROB, Amersfoort.

J.G.M. Kistemaker

Dordrecht: Twentsche Bank, Waag Plannen voor nieuwbouw op de locaties Twentsche Bank en de aangrenzende Waagpassage boden de mogelijkheid een onderzoek in te stellen naar de oudste kern van Dordrecht. Het onderzoek Twentsche Bank heeft in 1986 plaatsgevonden, het onderzoek Waag wordt uitgevoerd in 1987. Aangezien de opgravingen complementair zijn, zal het gezamenlijke verslag in een volgende kroniek verschijnen.

ROB, Amersfoort.

H. Sarfaty

Giessenlanden: Peursem Op initiatief van de Geschiedkundige vereniging Giessenburg-Schelluinen werd een onderzoek ingesteld op een bij Peursem buitendijks gelegen woonheuvel die de naam Duive- of Duivelslag draagt. In de terp werden enige sleufjes